

Hvad skovsøen virkelig gemte

En mordgåde fra virkelighedens verden

Af *cand.mag.* Benni Bødker

Uden at gøre det store væsen af sig kan kriminalgenren i dansk litteratur fejre sin 100 års fødselsdag i år. På passende vis markeres det med en genudgivelse af den roman, der almindeligvis regnes for den første, Palle Rosenkrantz' *Hvad Skovsøen gemte* (1903)¹. Den udmærker sig ved at være den første danske detektivroman af litterær værdi, der først og fremmest koncentrerer handlingen omkring opklaringen af en forbrydelse, uden at være en ren epigon i forhold til udenlandske forbilleder indenfor genren. Romanen tager sin begyndelse en forårsdag i maj 1902, hvor den unge københavnske opdagelsesbetjent Eigil Holst slapper af i egnen omkring Esrum og Gurre på Nordsjælland. Som tidsfordriv og for at underholde en ung pige kaster vores helt en sten i en sø i en af skovens mergelgrave. Det sætter vandet i bevægelse, og op til overfladen dukker et barnelig:

“Holst bøjede sig ned over Liget – det var et næppe fuldbaaren Barnelig, der øjensynlig havde ligget nogen Tid paa Bunden af Graven, det var ganske nøgent, som en lille Mumie med fladtrykt Ansigt, men endnu tilsyneladende friskt. Det saa ud, som om Halsen bar et Stranguleringsmærke. Den triste Historie var ikke vanskelig at fortælle, det var den gamle – Letsind, svegne Løfter – Skam og Nærings sorg.”²

Eigil Holst konkluderer med det

samme, at det må være en ung pige, der har valgt denne drastiske form for abort. Tilsyneladende en banal og ulykkelig affære, og en ung barnemorderske findes hurtigt. Men den efterfølgende obduktion viser, at der er tale om en anden piges barn. Holst beslutter derfor at lade den førhen så idylliske skovsø tømme. Resultatet er, at liget af en voksen kvinde åbenbares. Nu er der for alvor tale om en mordsag, og den intrikate opklaring fører Holst til Skåne og Venedig, inden sagen er fuldt klarlagt. En ny detektiv var født. Men selv om den videnskabeligt interesserede Eigil Holst var en bæredygtig figur, lod Rosenkrantz ham aldrig udfolde sig i en regulær romanserie. I stedet skrev han de følgende år en lille række yderst charmerende noveller med Holst til *Novelle-Magasinet* og *Hjemmet*, hvoraf flere siden er blevet genoptrykt³. En enkelt blev endda filmatiseret i 1978 af BBC med John Thaw (senere kendt som Inspector Morse) i hovedrollen.

H*vad Skovsøen gemte* af baron Palle Rosenkrantz (1867-1941) er den første vellykkede og moderne danske kriminalroman. Men man kan uden problemer finde forløbere. Forfattere som St. St. Blicher (“Præsten i Vejlbjerg”, 1829) og Henrik Hertz (“Ernestine Beaucaire”, 1859) havde i løbet af 1800-tallet skrevet “Criminalhistorier”, som undertitlerne lød. Men de kan bedst betegnes som enkeltstående tilfælde og ikke begyndelsen til en tradition eller genre. Der var imidlertid andre - og mere folkelige - forfattere, der i løbet af århundredet dyrkede historier om forbrydere, politi og kriminalitet i form af føljeton- og kolportageromaner⁴. Det er snarere her, at rødderne til den moderne kriminalroman skal findes, selv om disse historier som regel mere fokuserer på

Hvad Skovsøen gemte

Detektiv-Roman af Palle Rosenkrantz

Gyldendalske Boghandels Forlag

Hvad Skovsøen gemte fra 1903 af Palle Rosenkrantz regnes for at være den første danske detektivroman af litterær værdi. (Det Kongelige Bibliotek).

forbrydelser end på deres opklaring.

Langsomt fandt der en udvikling sted fra forbryder- og kriminalromaner til detektivromaner. Den første danske er nok den ellers ukendte forfatter C. Andersens roman *En dansk Lecoq* fra 1897⁵. Bogens titel henviser til en af tidens berømte udenlandske seriedetektiver, franskmanden Émile Gaboriau' Monsieur Lecoq, der dengang var meget læste⁶. Romanen bærer også undertitlen "Kriminalfortælling efter en københavnsk Politimands Optegnelser", men det dokumentariske skal ikke tages for pålydende. Fabrikerede og påstået sandfærdige skildringer fra virkelighedens kriminalitet stod allerede dengang i høj kurs hos underholdningsfabrikanterne. At bogens titel fortæller sin tydelige historie om tidens smag i underholdning bliver ikke mindst tydelig, da romanen på den anden side af århundredeskiftet i 1908 blev genudsendt. Dels blev det autentiske præg mindsket med den ændrede undertitel, "Det store Bankindbrud i Bredgade", og dels blev hovedtitlen ændret til *En dansk Sherlock-Holmes*⁷. Arthur Conan Doyles detektiv var dog endnu så ny på det danske marked, at detektivens navn blev stavet forkert⁸.

C. Andersens roman er ubetvivleligt den første kriminalroman i Danmark. Når den som regel forbigås i tavshed skyldes det, at det ikke er en særlig god roman, samt at den nok har moderne træk, men også adskilligt til fælles med de ældre føljetonromaner. Historien foregår i 1877 og hovedpersonen, Axel Johnsen, som er medlem af det københavnske opdagelsespolitil, skal opklare et stor pengeskabstyveri fra et vekselererfirma. Det fører ham forklædt til uigenkendelighed, som tidens kulørte klicheer krævede, rundt i storbyens underverden, til hemmelige spillebuler og forbryderknejer som "Blodkoppen" og

"Holger Danske" i Farvergade. Her kommer de forhutlede småkriminelle efter deres brændevin:

"Døren gaar op og i den ene Gang efter den anden, og der kommer stadig flere Personer, nogle robuste, støjende og larmende, andre sky, ængstelige og forkuede. Nogle tager Plads ved Bordene og forlanger ind, andre gaar stille hen til Værten, leverer ham en Femogtyveøre, som de nu først, efter at det er blevet mørkt, har faaet tiltigget sig, og som de nu erhverver sig et elendigt Nattelogis for. Flere og flere samles i Gjæstestuen, en uhyggelig lummer Atmosfære af Brændevinsstank og daarlig Tobak hviler over det hele, medens Eder og Kraftudtryk fra de Spillende summer En om Ørerne."⁹

Det er nu ikke sociale reportager som denne, der præger romanen, som ellers ville udmærke sig som en tidlig proletarskildring. Snart kidnappes vores hovedperson nemlig til en sindsygeanstalt et sted i Tyskland (forfatteren kan ikke helt bestemme sig for, om det er på Fehmern eller Rygen) og inden læseren har set sig om, er hovedpersonen under megen ramasjang blevet befriet og har fundet den skyldige, der "af Naturen var Forbryder"¹⁰. Som belønning får detektiven selvfølgelig på sidste side lov til at forlove sig med en smuk pige, han har mødt under opklaringen, idet forfatteren lykkeligt har glemt, at Axel Johnsen tidligere i bogen er blevet introduceret som værende lykkeligt gift.

Det er fuldt fortjent, at *En dansk Lecoq* har måtte vige pladsen til fordel for Palle Rosenkrantz' roman. Den er en enlig svale - tilmed sjusket skrevet og uden litterær værdi - og den vakte hverken genklang i samtiden eller indbød til et fortsat forfatterskab. Rosenkrantz adskiller

En dansk Lecoq.

Kriminalfortælling

efter en københavnsk Politimands Optegnelser

af

C. Andersen.

København.

Frantz Christtreus Bogtrykkeri.

1897.

C. Andersen's 'En dansk Lecoq' er egentlig den første kriminalroman i Danmark. Værket forbigås som regel i tavshed, dels fordi det ikke er en særlig god roman, dels fordi den, til trods for at den har moderne træk, også har adskilligt til fælles med de ældre føljetonromaner. (Det Kongelige Bibliotek).

PALLE ROSENKRANTZ

RETSBETJENTE

ROMAN

KØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)

1901

Kapitel 11 og 12 af Palle Rosenkrantz' Retsbetjente fortæller historien om en kriminalsag, der umiddelbart kan genkendes fra indledningen til Hvad Skovsøen gemte, der udkom to år senere. At de to kapitler er baseret på en virkelig sag fremgår af Det Kongelige Biblioteks eksemplar af Retsbetjente med retshistoriker og arkivar V.A. Sechers (1851-1918) righoldige kommentar i margin. (Det Kongelige Bibliotek).

sig derved, at han ikke bare skrev bedre kriminalhistorier end nogen anden før ham på dansk. Han var også bevidst om at være med til at introducere en genre i dens moderne udformning. Rosenkrantz var en uhørt produktiv levebrødsforfatter, der efter sin debut med en ubetydelig herregårdsroman i 1899 skrev i et utal af genrer. At han kastede sig over kriminalgenren skyldes bl.a., at forbrydelse og straf var et område, han havde haft praktisk berøring med.

Af uddannelse var Palle Rosenkrantz cand.jur. og arbejdede i 1890'erne som by- og herredsfoged-fuldmægtig på Lolland i Rødby og Nakskov. I tiden før den store retsreform i 1919 var politi- og domsmyndighed uden for København samlet hos én person. Disse retsbetjente (hvilket dengang ikke betegnede underordnet personale) var på én gang dommer og politimester. Til at løse civile sager havde de juridisk uddannede fuldmægtige, som f.eks. Rosenkrantz. Disse førte protokoller og lignende kontorarbejde, men kunne også komme på reelt markarbejde og eksempelvis afholde brandforhør og afhøre vidner. Eftersom der ikke var en selvstændig anklagemyndighed eller et specialuddannet kriminalpoliti var det de lokale dommere eller retsbetjente, der stod for efterforskningen af kriminalsager. Dette har Rosenkrantz skildret i romanen *Retsbetjente* (1901), og i Håndskriftsafdelingen på Det Kongelige Bibliotek ligger en enestående kommenteret udgave af bogen, der kan bidrage til at kaste lys over den første danske krimi.

Retsbetjente er en satirisk-realistisk roman om livet som en af provinsbyens spidser, skildret med fokus på den unge jurist Holst, der må søge fra København, fordi han har brugt for mange penge. Ved protektion lykkes det ham at blive ansat i

provinsen, hvor han bl.a. gennemlever en smertefuld utroskabsaffære. Romanen lever stedvis i kraft af sine troværdige detaljer fra embedsstanden i en lille købstad, men overordnet er den ujævn og dårligt komponeret. Kapitel 11 og 12 står dog helt for sig som en afrundet novelle¹¹. De fortæller om en kriminalsag, den unge jurist bliver sat til at opklare. I en mergelgrav er der nemlig fundet liget af et spædbarn. Det lykkes Holst at finde pigen, der formodentlig har begået drabet, og ved et forhør tilstår hun ugeringen. Men lægens undersøgelser viser senere, at der må være tale om et andet barn. Holst må derfor lade mergelgraven tømme.

Den historie kan umiddelbart genkendes fra indledningen til *Hvad Skovsøen gemte*, der først udkom to år senere. Grunden til at Rosenkrantz har valgt at genbruge og udvide denne episode skyldes formodentlig, at der ikke bare er tale om en fiktion. De to kapitler er nemlig baseret på en virkelig sag, som Rosenkrantz selv var involveret i som konstitueret herredsfoged ved Lollands Nørre Herred med kontor i Nakskov. Det kan man forsikre sig om ved at konsultere Det Kongelige Biblioteks eksemplar af *Retsbetjente*, som retshistorikeren og arkivaren V. A. Secher (1851-1918), der var herredsfoged i Nørre Herred 1897-1903, grundigt har kommenteret¹². I en privat indbinding af romanen, hvori er medindbundet samtidige avisomtaler og anmeldelser, har Secher på stort set hver eneste af romanens sider redegjort for, hvem de enkelte af romanens personer svarer til i virkeligheden. I marginen har han bekræftet, at han selv har hørt personerne sige de replikker, Rosenkrantz lagde dem i munden, eller har noteret, hvor han mente, at Rosenkrantz overdrev. Forrest har Secher dateret sine noter 26. januar 1907 og klausuleret: "De heri indførte Noter og

V. A. Secher.

De heri indførte Noter og Optegnelser
må ikke benyttes så længe Palle Rosenkrantz
og jeg lever. —

Helleruplund den 26. Januar 1907
ved Bernstorffsvej,
Hellerup Station.

V. A. Secher.

Forrest i sit eksemplar af Retsbetjente har V.A. Secher klausuleret materialet med ordene: "De heri indførte Noter og Optegnelser må ikke benyttes så længe Palle Rosenkrantz og jeg lever." (Det Kongelige Bibliotek).

Optegnelser må ikke benyttes så længe Palle Rosenkrantz og jeg lever."

Baggrunden for Sechers noter skal nok findes i, at der var en energisk avispolemik ved romanens udgivelse om hvorvidt, der var tale om en nøgleroman om Rosenkrantz' tid i Nakskov. Romanen rummer ingen autentiske sted- eller personnavne, men Rosenkrantz noterede i private optegnelser, at den var bygget på

"Motiver Nakskov 1895-97", og at den var en "Uhyggelig naturtro Skildring af Forhold paa Retsbetjentkontoret"¹³. I de lokale aviser benægtede han dog klogeligt, at dette skulle være tilfældet. Hvis nogen mente at kunne genkende noget i romanen, kunne forfatteren oplyse, at det alene skyldtes, at "Alle de Ord, der tales Verden over, alle de Handlinger, der øves Verden over, er de samme."¹⁴ De lokale aviser var dog ikke i tvivl, og mente at romanen var "tarvelig" og nærmest

Birkedommeren vandt stadig. *Det gjorde N. Nielsen og så al Tid.*
Postmesteren smilede sarkastisk: »Birket har et større Udsalg af røgede Varer.«

»De er sure, Junker,« lo Birkedommeren. *Dette har N. Nielsens*
Der gik en Trækning over Postmesterens Ansigt. *er et en Gaery sagt*
Hs. Majestæt Kongen havde udnævnt ham til Kam- *til v. Kaas Kasserer*
merjunker. Abreviationen var upassende, v. Kaas *Junker v. Beck til*
holdt alt og alle paa Afstand, selv Birkedommeren, *Stenop.*
der som uførfalsket Bondestudent og dito Embeds- } *passer adles*
mand yndede at gnide sig op ad det kgl. oktroi- } *på Niels Nielsen*
erede.

Byens Satyriker, Distriktslæge Grabow, som var *passer på B. Se-*
indbudt men bortkaldt i Praksis, sagde om v. Kaas, *terrens*
at han mindede om Chr. Rex over et Skilderhus. } *dette har B. S.*
Oval, afrundet; stilfuld og majestætisk. } *sikkert sagt om*
den Traupe.

Men alligevel holdt v. Kaas sin Haand over
Birkedommeren. De gik Ture sammen, og Birke- } *passer på N. N.*
dommeren talte ustandseligt, medens v. Kaas nikkede } *og Traupe.*

Udsnit fra en side af Retsbetjente hvori V.A. Secher har redegjort for hvem de enkelte personer i romanen svarede til i virkeligheden. (Det Kongelige Bibliotek).

gav indtryk af, at forfatteren havde "skrevet den med Skrivemaskine"¹⁵.

Den hårde dom skyldes avisens redaktør, der så sig nødsaget til at sætte en skarp kommentar efter selve boganmeldelsen. Denne er nemlig forbavsende velvillig, selv om anmelderen ikke er i tvivl om, at romanen foregår i en "lollandsk Kjøbstad". Det krævede heller ikke de store analytiske evner for den litterære anmelder ved den lejlighed at opdage. Det var nemlig Preben Hoskier, borgmester og byfoged i Nakskov 1895-1909, der selv under navnet Svanenskjold spiller en betydelig rolle i bogen. Det forklarer måske, hvorfor han som en af de få tog med fløjlshandsker om bogen.

I forhold til kriminalromanen *Hvad Skovsøen gemte* er det specielt interessant, at Sechers noter til kapitlerne om fundet af barneliget i *Retsbetjente* oplyser, at denne skildring også er autentisk ned til mindste detalje. "Sagen mod *Tea Adamsen* i Kastager, som behandlede af Rosenkrantz i Foråret 1897", skriver han. "Hvad der her er fortalt ud over det der findes i Forhørsprotokoller, er oplevet af Rosenkrantz selv under Sagen."

Går vi dernæst til de lokale aviser for perioden får vi bekræftet, at sagen virkelig har fundet sted, som Rosenkrantz skildrede den i de to romaner. I midten af april 1897 blev han konstitueret som herredsfoged i Nørreherred, mens man afventede en permanent besættelse af stillingen. Allerede måneden efter blev liget

„Retsbetjente.“

Fra Forfatteren til „Retsbetjente“,
Hr. Palle Rosenkrantz, har vi modtaget
følgende:

Hr. Redaktør:

Der var en Gang, da vi to saas
ofte. Jeg læste Deres Blad hver Dag
og skrev lejlighedsvis i det. Jeg havde
aldrig skrevet i et Blad før, og min
Anmeldelse af Lady Hallés Koncert —
„Engleharperne“ — er mit første offen-
lige literære Bidrag.

Nu hører jeg, at man i Deres Læse-
kreds læser min Bog om „Retsbetjente“
og misforstaar den. Jeg skylder Deres
Læsere, som jeg skylder Dem for gamle
Dages Minder, at hæve denne Mis-
forstaaelse, ihvorvel jeg berøver min
Bog noget af den Aktualitet, der fra min
gamle Ven Jespersens Standpunkt klæder
den godt.

„Retsbetjente“ foregaar ikke i Deres
Læsekreds. Ikke en af Bogens Per-
soner tilhører Deres Læsekreds, og paa
intet Punkt har jeg forsøgt at karrikere
nogen af Deres Læsere, af hvilke jeg
kjender og statter mange, ligesom jeg
kjender og ikke statter forholdsvis faa.
Naar jeg ser tilbage paa de Aar, jeg

*I de lokale aviser benægtede
Palle Rosenkrantz, at
Retsbetjente er en nøgle-
roman om forfatterens tid
som by- og herredsfoged-
fuldmægtig på Lolland.
Illustrationen er uddrag
af Rosenkrantz' indlæg i
Nakskov Tidende 12.
november 1901. (Det
Kongelige bibliotek).*

af et spædbarn, der var blevet kvalt, fundet i en mærgelgrav ved Kastager på det nordlige Lolland. Det var ikke i sig selv en uædvanlig tildragelse. Over en periode på tre måneder rapporterer de lokale aviser om tre sådanne fund. Men sagen udviklede sig anderledes, hvilket kan følges i avisernes notitser.

***Vestlollands Avis* 26. maj 1897**

”**Barnemord?** En Tjenestekarl, der i Gaar var ude at harve paa en Gaardejer Hans Larsen Slot tilhørende Mark i Kastager, blev opmærksom paa noget hvidt, der flød i Vandskorpen i en Mærgelgrav, der støder op til Marken. Ved nøjere Undersøgelse viste det sig at være Liget af en fuldbaaren Dreng, som formentlig har ligget en tre Ugers Tid i Vandet. Mærgelgraven er beliggende hen ved hundrede Alen fra Vejen fra Nøbbølle til Utterslev. Det lille Lig er afleveret til Nørre Herreds Politi, som vil søge at faa klarhed i den Forbrydelse, der aabenbart er begaaet.”

***Nakskov Tidende* 29. maj 1897**

”**Tilstaaet Barnemord.** Moderen til det i en Mærgelgrav i Kastager d. 24. ds. fundne Barnelig har i Gaar for den konstituerede Herredsfoged i Nørreherred tilstaaet sig skyldig i Fødsel i Dølgemaal og Barnemord. Hun er en ugift, 21-aarig Pige ved Navn Dorthe A., der tjente paa den Gaard, paa hvis Mark Liget fandtes.

Pigen, hvis Kjæreste er en paa hendes Egn arbejdede Smedesvend, havde ikke meddelt Nogen, at hun var frugtsommelig. Den 2. Oktober i Fjor blev hun syg ved Middagstid og fik Lov til at gaa til Sengs, og uden at Nogen mærkede det, fødte hun Kl. 3 Barnet, som hun strax kvalte ved at snøre sit Strømpebaand stramt om dets Hals.

Næste Dag stod hun op og

passede sin Gjærning, og da hun havde haft Liget hos sig nogle Dage, saa hun Lejlighed til at kaste det i Mærgelgraven, i hvilket det først nu blev fundet, og af hendes egen Broder.

Pigen, der endnu tjente paa samme Gaard, er meget angerfuld over Gjærningen.”

***Nakskov Tidende* 9. juni 1897**

”**Barnemordet i Kastager.** I Dag bliver den Mærgelgrav i Kastager, i hvilken der d. 24. Maj fandtes et Barnelig, tømt paa Politiets Foranstaltning.

Grunden hertil er, at Distriktslægens Erklæring og Pigens Tilstaaelse ikke stemmer overens, idet Pigen paastaar, at hun har kvalt sit Barn strax efter Fødslen, medens Distriktslægens Erklæring gaar ud paa, at det Barn, af hvilket liget er fundet, har levet et par Dage.

Der er saaledes en Mulighed for, at det fundne Lig ikke er af Arrestantindens Barn, og man vil nu ved at tømme Mærgelgraven undersøge, om denne skulde indeholde endnu et Barnelig, saaledes der kom til at foreligge to Barnemord.”

Sagen om det virkelige barnemord i Kastager udviklede sig altså aldeles som åbningen på *Hvad Skovsøen gemte*, bortset fra at tømningen af søen i romanen resulterer i fundet af endnu et lig, denne gang af en voksen kvinde, mens der ikke blev fundet noget i virkelighedens verden. Det er i øvrigt interessant at notere sig, hvilken føljeton *Nakskov Tidende* kørte netop i disse forårsmåned, hvor sagen blev omtalt, nemlig Émile Gaboriaus *Retssagen Nr. 113* (oversat af Sofie Horten). At sagen har gjort indtryk på den unge Palle Rosenkrantz kan vel ikke undre. I den delvist selvbiografiske roman *Retsbetjente*

skildrede han den som historien om en ung kancellijurists første møde med sit embedes brutale realiteter. Det indbragte ham ros fra anmelderne. Forfatteren Erik Skram fremhævede afsnittet i sin forholdsvis velvillige anmeldelse i *Politiken* 18. november 1901:

“Optrinet er fortalt med stor Simpeltid og Styrke, det er det, der ved denne Lejlighed sker inde i Menneskene, som har interesseret Forfatteren. Naar man erindrer, hvordan engelsk, fransk og tysk Literatur vilde svælge i en Kriminalhistorie af saa malerisk Art som denne, er man i forhøjet Grad Forfatteren taknemlig for den beherskede Maade, hvorpaa Beretningen er

fortalt.”

Men Rosenkrantz har også indset, at historien havde endnu større potentiale som indledning til en større og mere komplicerede sag, når først fantasien blev taget til hjælp. Og så var vejen banet til at fortælle, hvad skovsøen *virkelig* gemte.

Forlaget Cicero har netop genudgivet Hvad Skovsøen gemte med efterskrift af Benni Bødker. Samme forlag udsender også et udvalg af Palle Rosenkrantz' Kriminalnoveller, der tillige indeholder en større afhandling om forfatterskabet.

Noter

- 1 Romanens levedygtighed demonstreres ved de mange genudgivelser, der også er et stykke forlagshistorie: 1908 (Gyldendal), 1914 (Kunstforlaget "Danmark"), 1926 (Bogforlaget "National"), 1930 (J. Jørgensen & Co.), 1944 (Politikens Stjærnehæfter), 1967 (Spektrums Pocketbøger), 1986 (Gyldendal) og 2003 (Cicero).
- 2 Palle Rosenkrantz: *Hvad Skovsøen gemte*. Kbh.: Gyldendalske Boghandels Forlag, 1903, side 8.
- 3 Novellerne findes i *Privatdetektiven og flere Kriminalnoveller* (E. Jespersens Forlag, 1905) og *Skjulte Kræfter og andre Noveller* (Gyldendal, 1908). Senere er historierne om Holst blevet samlet i *Kriminalnoveller* (Cicero, 2003).
- 4 Per Hougaard: "Om knaldromaner, føljetoner og kolportagelitteratur i Danmark" 1-2, i *Magasin* 11. årg. nr. 3, 1996 og 11. årg. nr. 4, 1997.
- 5 Kbh.: "Flyvende Blade"s Forlag. Frantz Christtreus Bogtrykkeri, 1897.
- 6 Émile Gaboriau: *Hr. Lecoq*. Kbh.: "Dagens Nyheders" Feuilleton, 1869 er den første oversættelse til dansk. Derefter fulgte resten af hans romaner i 1870'erne og igen så sent som i 1930'erne.
- 7 Kbh.: William Sørensen, 1908.
- 8 Den første samlede udgave på dansk af Arthur Conan Doyles *Sherlock Holmes' Opdagelser* kom i otte bind udgivet af Jydsk Forlags-Forretning allerede 1893-98, men forinden havde historierne bl.a. været trykt som avisføljetoner.
- 9 Andersen 1897, side 54.
- 10 Andersen 1897, side 156.
- 11 Bemærk at der i førsteudgaven ved en fejltagelse optræder to kapitler nummereret 11.
- 12 I det følgende refereres der til NKS 1316, 8°, trykt bog med noter af V.A. Secher.
- 13 Palle Rosenkrantz: "Litterære Arbejder 1898-1935", private optegnelser i familiens eje.
- 14 *Nakskov Tidende* 12. november 1901.
- 15 *Nakskov Tidende* 12. oktober 1901.